

LECTURI POSIBILE LA COLECȚIA DE STAMPE „ARTEMISA ȘI DR. MIRCEA PETRESCU” DIN BUCUREȘTI

MARICA GRIGORESCU

În cadrul colecției „Artemisa și dr. Mircea Petrescu” donate în 1989 Muzeului Colecțiilor din București, un fond distins prin raritate și interes deosebit este acela al stampelor selecționate pe o temă unică: viața în Țările Române.

Din cinci secole de gravură au fost adunate exemplare ce ilustrează în forme specifice timpului: locuri, oameni, evenimente, obiceiuri de pe teritoriul țării noastre. Dintre ele, cea mai mare parte sînt ilustrații apărute în cărți vechi românești și străine, precum și file de albume, toate puse în circulație de edituri din renumite capitale ale culturii: Anvers, București, Londra, Paris, Viena.

Colecționarul a fost preocupat să aleagă cele mai ilustre exemple ale iconografiei istorice românești atît în domeniul portretului, cît și al vedutelor sau al tipurilor specifice de personaje costumate, publicate în ample culegeri ce aveau ca subiect sud-estul Europei.

Care sînt în rezumat atributele acestei colecții?

1. Se înscrie sub titlul generic de stampă documentară. Cuprinde patru teme mari: peisajul-vedută, reprezentări de momente istorice memorabile, portretul de aparat, figuri caracteristice de epocă în ținute diverse.

2. Răspunde la apelativul de grafică de carte, are rol de ilustrație, dar este desprinsă de cartea căreia i-a aparținut, este devenită independentă. Ieșită din întregul cărții pentru care a fost gîdită, intră în regim de stampă cu valoare de circulație mai mare.

3. Cuprinde stampe din secolele XV—XIX, autorii aparținînd mai multor școli europene, fiind comandate pentru tratate de istorie, geografie, albume și memorii de călătorii.

4. Desprinse din cărțile de origine, aceste stampe intră în foile unei alte cărți, aceea a colecționarilor interesați de se-

riile complete ale imageriei istorice românești. Este suficient să consultăm primul catalog al colecțiilor dr. Mircea Petrescu și Adrian Corbu cu ocazia expoziției organizate la Muzeul Toma Stelian în 1935.

De la primele reprezentări de orașe cuprinse în renumita „Cronică de la Nürnberg”, editată în 1493 de Hartman Schedel, și pînă la imaginile din călătorii consemnate de Auguste Raffet, Michel Bouquet și Theodore Valerio, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, întîlnim o binecunoscută gamă de stampe referitoare la trecutul istoric românesc.

Actuala donație cuprinde numai 83 de stampe din colecția „dr. Mircea Petrescu”, cea mai mare parte fiind piese cunoscute, dar rarități, precum și piese mai puțin întîlnite, chiar dacă nu foarte valoroase sub raport artistic.

Din punct de vedere bibliografic, trei surse sînt importante: catalogul mai înainte citat: „Țările române văzute de artiști străini. Stampe din colecțiile Adrian C. Corbu și dr. Mircea Petrescu”; „Catalogul stampelor și documentelor. Colecțiunea Olszewski” și „Transilvania. Stampe din colecțiunea G. Olszewski”.

O parte din stampele colecției „dr. Mircea Petrescu” provin din Muzeul Olszewski și au figurat deci în cataloagele ce s-au editat cu ocazia expozițiilor din 1925 și respectiv 1929. Colecționarul Georges de Olszewski a fost printre cei mai renumiți cercetători ai temei.

Față de datele oferite de respectivele cataloage privitoare la lucrările actualei donații încercăm să aducem cîteva precizări în plus pentru a completa informația referitoare la aceste lucrări.

În privința portretelor personalităților, ele ar putea fi cuprinse, din punct de vedere al subiectului, cu cîteva excepții, într-o istorie ilustrată a rezistenței antiotomane între secolele XV—XVIII, pe lingă portrete de domnitori,

de principii, de prelați, de militari, figurează suverani și dregători otomani. Din punct de vedere artistic sînt, în majoritate gravuri nesemnate, lucrate în tehnica combinată a dăltiței cu acvaforțe.

Anonimi sau cunoscuți, sînt în marea lor majoritate gravuri din secolul al XVII-lea. Absența semnăturii arată că autorul ei reluînd, imitînd o altă imagine nu a socotit necesar să-și graveze numele. Mai multe gravuri semnate conțin și mențiunea numelui artistului a cărui lucrare (gravură, pictură sau desen) a folosit ca model. Astfel, întîlnim: „D. Custodis excudit Auguste Vindel”, care se traduce astfel: în portretul făcut Mariei Cristina arhiducesă de Austria, gravorul german din secolul al XVI-lea Dominicus Custos a lucrat după un alt portret al lui August Vindel. Similar, Cesare Giulio Bianchi realizează portretul domnitorului George Ștefan după Abraham Bloemaert, pictor și gravor olandez, celebru în secolul al XVII-lea.

O raritate, portretul lui Mihai Viteazul, gravură cu dăltița de Egidus von Sadeler, nu a ajuns în colecția „dr. Mircea Petrescu”, există însă o litografie de secol XIX care reproduce fidel gravura, cu inscripții cu tot, avînd în plus mențiunea: „Fiind în viață”.

Citînd și alți autori de portrete ce figurează în colecție, italienii: Giovanni Battista Bonacina, Laurentio Cesare; francezii: Balthazar Moncornet, August Alexandre Hirsch; olandezii: Paulus Fürst, Cornelius Meissens, recunoaștem în operele lor un anume convenționalism al redării atenuat prin detalii de vestimentație, de fizionomie și totodată prin folosirea cu îndemînare a uneltei de gravat.

Între gravurile anonime figurează o mezină reprezentînd pe Dimitrie Cantemir, autorul fiind probabil un artist din școala engleză celebră în excersarea acestei tehnici intrucit exemplarul a figurat în „Istoria creșterii și descreșterii imperiului otoman”, vol. I, Londra, 1734.

În cazul peisajelor-vedută sau a planurilor de bătălie, temele — chiar dacă impun înscrierea în anumite limite însemnînd configurație, structură, propor-

Anonim după Egidus Sadeler; Mihai Viteazul.
Litografie, secolul XIX

Anonim: Siran Papa. Acvaforțe și dăltiță. Secolul XVII

Theodor Viero ed.: *Nobil Valah. Acralorte și dăltiță. Secolul XVIII*

ții — îngăduie o tratare mai liberă a subiectelor.

Este suficient să urmărim patru ilustrații-gravuri despre Oradea, toate din secolul al XVII-lea, văzută de sus și lateral, dincolo de bariera naturală a Crișului Repede.

E drept că toate aparțin unor gravori reputați și au făcut parte din renumite culegeri de imagini apărute în secolul al XVII-lea.

Cea mai impunătoare în monumentalitate și totodată acuratețe și precizie în detalii, descriere planimetrică dar în armonie cu peisajul, cu lumea formelor naturale, o desăvârșită rezonanță barocă în arta gravurii o constituie lucrarea flamanului Georg Hoefnagel.

Gravura, colorată manual, ca și perechea ei din colecția Petrescu, panorama Clujului cu trei personaje în prim plan, au făcut parte dintr-o culegere impresionantă de imagini: „Civitas orbis terrarum...” (Statele de pe suprafața pământului) apărută în 6 volume la Köln (1572—1593, 1618) și figurează în vol. 6 la p. 40, 41.

Nimic surprinzător în faptul că imaginea la care ne-am referit o regăsim mic-

șorată, într-o formă mai puțin obișnuită cind e vorba de orașe, deci pe o verticală acuzată, într-o nouă stampă mică, dar clară și intensă, deopotrivă colorată manual. Mai multe indicii ne determină să presupunem că face parte dintr-o culegere de imagini despre Europa, intitulată „Gloria și forța Europei”, fiind a 58-a planșă, din cele 200 apărute, cuprinzând cele mai remarcabile orașe, fortărețe, porturi, peisaje, cimpuri de bălăie.

În „Manualul amatorului de stampe” Chales le Blanc citează ca autor de stampe pentru cartea amintită pe Gabriel Bodheuer, gravor elvețian (1664—1758), ce figurează ca autor și pe o altă stampă din colecția Mircea Petrescu. Poate că această stampă să fi fost inclusă într-o ediție mai târzie a aceleiași cărți.

În sfârșit, ce-a de-a patra stampă cu același subiect face parte dintr-un album generos de stampe cu titlul: „Descrierea principalelor orașe, porturi, insule din Golful Veneției...”, autor: Gaspar

Berrard Baron: *Prințesă Valahă. Acralorte și dăltiță. 1712—1713*

Alois von Saar: *Portul Brăila*. Litografie
1826

Boutatts, care a lucrat în a doua jumătate a secolului al XVII-lea pentru li-brari.

Aceste patru lucrări evocă o epocă a explorărilor geografice în care artiștii colaborează cu cartografii, cu geografil, precum Georg Hoefnagel cu renumitul Ortelius.

Există și gravori care se raportează la subiectul ales pe baza unei documentări mai puțin riguroase, compensind prin descrieri imaginare spectaculoase, susținute de o tehnică a redării peisajului, minuțios stăpinită.

În cele trei stampe prezentind Alba Iulia, Sibiu și Suceava, flamandul Iacob Harrewyn (1643—1732) folosește știința redării planurilor succesive și a unghiurilor de vedere largi; panorame aduse la scara umană prin scene sau personaje în peisaj.

Acastă știință începută prin Ioachim Patenir, continuată prin Pieter Brueghel cel Bătrîn și alți artiști flamanzi și olandezi, conferă unui spațiu cunoscut o dimensiune complet nouă, lectura îmbogățindu-se treptat pe măsură ce imaginea este privită.

După aceste imagini vizionare, colecția oferă o continuitate în redarea oamenilor și a locurilor românești prin stampe realizate după desene și picturi făcute la fața locului, începind din secolul al XVIII-lea, dar mai ales în secolul al XIX-lea.

Astfel, subiectele dintr-o „Culegere de 100 de stampe reprezentind diverse națiuni din Levant trase după tablourile pictate după natură în 1707—1708 de Dl de Ferriol, ambasador al regelui la Poartă, gravate între 1712—1713...”, publicată la Paris în 1714, redind prințesa, bărbatul și tinăra valahă, create de trei gravori francezi (P. Rochefort, Bernard Baron, Jean Baptist Haussard) după desenele flamandului J. B. von Mour, devin modele foarte răspindite.

Colecționarul a urmărit să cuprindă toate reluările acestor subiecte așa cum au apărut ele în alte ediții referitoare la ținuturile noastre. Repetarea în mai multe versiuni a celor trei personaje în variante mult simplificate confirmă succesul de care s-au bucurat aceste figuri în epocă.

O serie nu mai puțin cunoscută și care a generat reluări ulterioare este aceea a gravurilor englezului William Watts, gravor de peisaje după locuri și monumente din Balcani și Orientul Apropiat. Cu toate că gravorul este cel menționat, această serie este în general atribuită desenatorului Luigi Mayer, eroare nejustificată, mapa cu gravuri conținind precizări referitoare la autori.

Colecția „Petrescu” nu cuprinde piese din primul tiraj inclus în volumul: „Vederi din Turcia în Europa și Asia cuprinzind Romelia, Bulgaria, Walahia, Siria și Palestina selectate din colecția Sir Ro-

Ludwig Erminy: *Vedere de pe Dunăre, Cetatea Turnu*. Litografie colorată, 1826

Franz Wolf: *Porțile de Fier*. Litografie colorată, 1826 (Fotografii de Cornelia Șoancă)

bert Ainslie, Londra, 1801", nici din al doilea, din 1803 ci din cel de la 1809. Sînt șase gravuri (serie incompletă) în acvaforte și acvatinta, colorate manual, publicate în editura R. Bewyer, la Londra. Acest ultim tiraj este cel mai bine realizat și întîlnit în colecții publice și private.

Ultimul ciclu amplu de stampe realizate de artiști străini pe meleaguri românești și cuprinse în colecția „dr. M. Petrescu”, se intitulează „Vederi dunărene de la izvor și pînă la vărsarea în mare”, este o colaborare dintre mai mulți dese-

natori și litografi austrieci între care Franz Wolf, Ludwig Erminy și Adolf Kunike, care este și editorul albumului. A apărut la Viena în 1826. Nu întrunește calitățile ansamblului gravorului William Watts, este monoton și descriptiv, cu nai-vități în expresie, transpunerea desenelor în litografie este stingace.

Litografia lui Alois von Saar despre portul Brăila este cea mai încheagată, nai-vitatea stilului nu stinjeneste: dialogul scenei de gen cu ansamblul peisajului este bine susținut.

Printre ultimele lucrări remarcate este o litografie — Auguste Raffet, *Carantina de la Sculeni* — din renumitul album „Călătorie în Rusia meridională și în Crimeea prin Ungaria, Valahia și Moldova” și trei xilografuri decupate din jurnale de secolul XIX reprezentând monumente din Transilvania ca ultime peisaje documentar-artistice înainte de apariția fotografiei.

Această sumară trecere în revistă a colecției de stampe donate, înlesnește și citeva concluzii privind genul pe care îl reprezintă:

1. Între documentar și artistic citeva stampe reușesc să depășească limitele documentarului devenind implicit cap de serie pentru reluări succesive, obicei foarte răspândit în lumea gravurii.

2. În cazul stampelor la care ne referim, rolul editorilor a fost esențial pentru crearea unor opere reprezentative.

3. În ce privește desprinderea stampe, lor din cărți, fenomenul poate fi comparat cu scoaterea obiectelor de artă din mediul lor și plasarea în muzee, obiectul este înstrăinat dar crește posibilitatea cunoașterii sale.

Totuși o adevărată colecție de stampe de tipul celor prezentate ar trebui să aibă în facsimil cărțile în care acestea au figurat pentru a reface contextul inițial. Nu surprinde faptul că, în acest secol al imaginii, stampele continuă „să iasă” din cărțile lor pentru a fi văzute, răspândite.

În concluzie, a parcurge colecția de stampe a dr. Mircea Petrescu înseamnă a urmări prin ce ecouri imagistice s-au reverberat evenimentele, imaginile Țării Românești în toate colțurile Europei și mai departe, înseamnă a descoperi realitatea istorică prin mijloacele unui gen figurativ multiplicabil și poate mai accesibil chiar decât litera scrisă: genul gravurii.

RÉSUMÉ

Dans la donation „Artémise et le docteur Mircea Petrescu” entrée en 1989 au Musée des Collections de Bucarest, il y a un fonds qui se distingue tout particulièrement par sa rareté et par son intérêt, à savoir celui des estampes sélectionnées sur un thème unique: l'histoire des Pays Roumains.

L'on a rassemblé des exemplaires de cinq siècles de gravure, illustrant des sites, des gens, des événements, des coutumes du territoire de notre pays. Il s'agit pour la plupart d'illustrations parues dans de vieux livres roumains et étrangers ainsi que de pages d'album que des maisons d'édition de capitales renommées de la culture (telles Anvers, Bucarest, Londres, Paris, Vienne) ont fait circuler.

Le souci du collectionneur a été de choisir les exemples les plus remarquables de l'iconographie historique roumaine dans le domaine du portrait et des redoutes ou des types spécifiques de personnages costumés réunis dans des recueils amples traitant du sud-est de l'Europe. Tout le fonds auquel nous nous rapportons est riche en estampes des XVIe et XVIIe siècles, en ouvrages qui peuvent illustrer la lutte antiothomane non seulement par

la présentation des princes régnants, de Michel le Brave à Constantin Brancovan, Lémètre Cantémir, au Grand Vizir Cara Mustafa et Sinan Pacha, mais aussi dans les plans de certaines batailles célèbres et surtout dans la description de certains châteaux-forts de cette époque-là.

Après une présentation sommaire de l'histoire de cette partie de la collection du docteur Mircea Petrescu, l'on passe en revue les exemplaires donnés les plus importants.

Leurs auteurs sont pour la plupart des artistes spécialisés en ce genre artistique, tels: Georg Hoefnagel, Gabriel Bodener, Gaspar Bouttats, Jacob Harwey, Dominicus Custos, Giulio Cesare, Balthazar Moncornet, Giovanni Battista Bonacina, Laurentio Cesare, Paulus Fürst, Cornelius Meissens, William Watts, Auguste Raffet, Adolf Kunike, ainsi de suite.

Parcourir la collection d'estampes du dr. Mircea Petrescu, cela signifie poursuivre la manière dont les événements, les images des Pays Roumains sont révélerés dans tous les coins de l'Europe et plus loin encore, cela signifie découvrir la réalité historique aux moyens d'un genre multiplicable et donc plus accessible que la littérature écrite même: le genre de la gravure.